

דף הלימוד מוקדש על ידי דבורה אופנהיים לעילוי נשמת אמה מורתה מרים בת עקיבא

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים ב' פרקים כ"א-כ"ג, א-ל

מן השיא הרוחני אליו הגיעה בימי המלך חזקיהו, נופלת ממלכת יהודה לשפל רוחני עמוק בימי מנשה בנו. מנשה, שתקופת מלכותו היא הממושכת ביותר מבין מלכי יהודה, פועל להחדרת פולחן נכרי ליהודה בהיקף ובעוצמה רבה כשל אחאב ואיזבל בישראל, ומביא לחתימת גזר דינה של ממלכת יהודה. יאשיהו נכדו מחולל מהפכת נגד. בעקבות ספר התורה הנמצא במקדש, הוא מטהר את הממלכה מן העבודה הזרה שהחדיר סבו ומחדש את הברית בין ישראל לה'.

"ויקראו בספר בתורת האלהים" < בקיאות

פרק כ"א

הפרק נחלק לשני חלקים עיקריים: חטאי מנשה (ב-ט), נבואת הפורענות (י-טו).

1 עיינו בפסוקי המסגרת של חטאי מנשה (ב, ט).

(א) כיצד מתוארים הגויים ומה משמעות הדגשה זאת בהשוואה למנשה?

(ב) מה מוסיף התיאור בחתימה על התיאור בפתחה?

2 השוו בין חטאי מנשה לחטאי ישראל המתוארים ב"ז, ח-ט, טז-יז.

(א) מה משמעות הדמיון בין החטאים ומה ההשלכה המעשית של דמיון זה?

(ב) בנוסף לחטאים המשותפים נזכרים גם חטאים יחודיים למנשה (ד-ה, ז-ח). עמדו על המכנה המשותף להם ועל משמעותו, תנו דעתכם להופעתו הכפולה והמהופכת של השורש 'שם' בפסוק ז.

3 (א) שימו לב לפס טז, מדוע לדעתכם נזכר פסוק זה לאחר נבואת הפורענות ולא בתוך רשימת החטאים?

ראו את דברי הרלב"ג: 'וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד - ידמה שהוא היה הורג כל מי שלא הסכים לעבוד עבודה זרה והנביאים המוכיחים אותם כמו שעשתה איזבל שהרגה את נביאי ה'.' מה הזיקה שמוצא הרלב"ג בין החטאים?

(ב) עיינו בפרק כ"ד, ג-ד. כיצד מתבטאת חומרת חטא זה, היתרה על החטאים הקודמים?

פרק כ"ב-כ"ג, א-ל

4 ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על-שפן הספר ספר התורה מצאתי בבית ה' (כ"ב,ח)

(א) מה הקשר בין בדק הבית לגילוי הספר? ראו דה"ב ל"ד, יד.

(ב) האם יתכן שיאשיהו לא הכיר את האמור בספר התורה? עיינו בדברי מצודת דוד (בעקבות המדרש) ורד"ק, ובחנו את דרכי ההתמודדות שלהם עם הקושי:

מצודת דוד: ואמרו רבותינו ז"ל שמצאה כשהייתה מגוללת בפרשה תוכחות והיה התחלת הדף 'יולך ה' אותך ואת מלכך', ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר 'ספר התורה היא מצאתיה בבית ה'.' ויתן וגו' - רוצה לומר הראה לו הנמצא כתוב בתחילת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם: ויקרע וגו' - בעבור החרדה כי גם הוא חשבה לאות וסימן.

רד"ק: מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ"ה שנה ועשה הרע בעיני ה'... והוא השכיח התורה מישראל ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהים אחרים ואל חקות הגוים ובנ"ה (55) שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית ה' לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית ה' והיה חלקיהו מחפש בבית ה', ובבית קודש הקדשים, ובדביר מצא ספר תורה שהיה מונח במקומו מצד הארון... ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישראל.

5 תהליך התיקון של יאשיהו מתואר בפרק כ"ג ונחלק לשלושה שלבים: חידוש הברית (א-ג), השמדת עבודה זרה (ד-כ), עשיית הפסח (כא-כג).

(א) השמדת העבודה הזרה כוללת פעולות רבות הנעשות בירושלים (ד-יד). מהו ההיגיון בסדר פעולות אלה, ומה החידוש בפעולות הבאות (טו-כ)?

(ב) בפסוקים טו-יח מתוארת התגשמות נבואת איש האלהים מיהודה (מל"א י"ג). סיפורנו מהווה מעין 'סגירת מעגל' לסיפור זה לאחר למעלה ממאתיים שנה. מה תפקיד המלך בשני הסיפורים, ומהו הניגוד העמוק בין מעשיהם במזבח? מה מבטא כל מעשה ביחס למזבח? שימו לב לניגוד בין 'וישלח' שבפסוק טז לבין 'וישלח' שבמל"א י"ג, ד.

(ג) וַיִּצֵו הַמֶּלֶךְ אֶת-כָּל-הָעָם לְאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַה' אֱלֹהֵיכֶם כְּכַתּוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה יֵאשִׁיחוּ חוֹתֶם אֶת תְּהַלִּיךְ הַחִידוּשׁ וְהִטְיִחוּ בְעֵשִׂית פֶסַח פּוֹמְבִי וְרַב רוּשָׁם. מדוע משלב יאשיהו את הפסח במהלך תהליך התיקון? עיינו בתיאורי קיום הפסח בימי יהושע (יהושע ה', א-יא) וחזקיהו (דה"ב ל, א-ט), ועימדו על זיקתם לחידוש הברית. מה אנו למדים מכאן על אופיו של קרבן הפסח?

”וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ” < הרחבה

יאשיהו, מן הצדיקים שבמלכי יהודה, חולל בתקופתו מהפכה רוחנית כבירה, אולם למרות כל מאמציו לא הועילה התשובה לבטל את רוע הגזירה מעל ממלכת יהודה. גם גורלו האישי של יאשיהו לא שפר, והוא מת בעיצומה של מלחמה במצרים. חז”ל ראו את מוקד הבעיה בפער העמוק בין צדקותו של יאשיהו ובין רשעות בני דורו, ודרשו על כך כמה פסוקים מקינת ‘איכה’ של ירמיהו הנביא, בן דורו של יאשיהו:

”צדיק הוא ה’ כי פיהו מריתי” (איכה א’ יח) מי אמר הפסוק הזה? יאשיהו אמרו.

זהו שכתוב ”אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה פרעה נכו מלך מצרים להלחם בכרכמיש על פרת...”

ירמיה הנביא אמר לו: כך ישעיה רבי אמר ”וסכסכתי מצרים במצרים” (ישעיה י”ט ב) (ואין לך להתערב במלחמה שלא שלך), א”ל יאשיהו: משה רבו של רבך אמר ’וחרב לא תעבור בארצכם’ (ויקרא כ”ו ו), ואפילו חרב של שלום.

ולא היה יודע יאשיהו שכל דורו היו עובדים עבודה זרה. ליצני הדור מה היו עושים? חצי צורה (=של ע”ז) בדלת זו, וחצי צורה בדלת זו, והיה משלח ב’ תלמידי חכמים לבער צורה מבתיהם, והיו נכנסין ולא היו מוצאין כלום, כאשר היו יוצאים היו אומרים להם סגרו את הדלת אחריכם, והיו יוצאים וסוגרים את השער אחריהם, והיתה הצורה קיימת מבפנים.

מה כתוב שם? ’ויוורו המורים למלך יאשיהו’ (דהי”ב ל”ה כג), ר’ מני אומר שלש מאות חצים הורו בו, עד שעשה עצמו ככברה, והיה ירמיה מקשיב אחריו לידע מהו אומר, ומה היה אומר? ’צדיק הוא ה’ כי פיהו מריתי’. (איכה רבה פרשה א)

אפילו חרב של שלום מתריעין עליה ואין צריך לומר חרב של פורענות. ואין לך חרב של שלום יותר משל פרעה נכה ושטפה את הצדיק, זה יאשיהו... ’ויוורו היורים למלך יאשיהו ויאמר לעבדיו העבירוני כי החלתי מאד ויעבירוהו עבדיו מן המרכבה וירכיבוהו על רכב המשנה אשר לו ויוליכוהו ירושלם וימת ויקבר בקבר אבותיו וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו... ויקונן ירמיהו על יאשיהו’ היכן פירושו של דבר? ’רוח אפינו משיח ה נלכד בשחיתותם’.

והלא מאס את האלילים ושבר את המצבות וגדע את הפסילים וכרת את האשרים, והיה זכותו מבהקת לפני כסא הכבוד, ובשביל הרעה שהיו ישראל עושין בסתר נאסף הצדיק, שנאמר ’כי מפני הרעה נאסף הצדיק’ (פרקי דרבי אליעזר פרק יז).